

Stiftelsen Hörjelgården

Verksamhetsberättelse för 2017

Bakgrund

Stiftelsen är verksam på Hörjelgården, en kringbyggd korsvirkesgård från 1814, som genom en donation ägs av Naturskyddsföreningen i Skåne sedan 1976. Här har ett ålderdomligt kulturlandskap bevarats och rekonstruerats. Med dessa marker som grund bedrivs pedagogisk verksamhet och ekologisk forskning.

Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse och anställda

Styrelse:

Bengt Nihlgård	<i>Lunds universitet, Biologiska institutionen</i>	<i>ordförande</i>
Ebba Lisberg Jensen	<i>Malmö högskola</i>	<i>v ordförande</i>
Lars-Göran Lillvik	<i>Naturskyddsföreningen i Lomma-Bjärred</i>	
Lanny Göransson	<i>Naturskyddsföreningen i Lomma-Bjärred</i>	
Ingmar Jönsson	<i>Naturskyddsföreningen i Tomelilla</i>	

Vid Naturskyddsföreningen i Skånes årsstämma i april 2017 valdes ovan nämnda styrelsemedlemmar fram till nästa ordinarie stämma (april 2019). Vid stiftelsens styrelsemöte den 4 juni 2013 valdes Bengt Nihlgård till ordförande och Ebba Lisberg Jensen till vice ordförande. Hjalmar Dahm är kontaktperson mellan stiftelsen och Naturskyddsföreningen och adjungeras till stiftelsens styrelsemöten.

Styrelsen sammanträdde vid fem tillfällen under 2017: 23/2, 6/4, 14/5, 2/10 samt 9/12.

Anders Kjellsson har varit ekonomisk handläggare under året. Emma Christensen har haft befattning som natur- och kulturpedagog på hel- eller halvtid, men har varit sjukskriven från början av maj till årets slut på hel- eller halvtid pga diskbräck. Det har inneburit att extrainsatt personal har behövts och särskilt Martin Stoltze och Lanny Göransson har gjort stora insatser. I övrigt har allt arbete för stiftelsen skett ideellt. Särskilt ska då nämnas flera styrelsemedlemmars samt Ulf Lundwalls, Hjalmar Dahms och Tommy Nordgrens ideella insatser av praktiskt naturvårdsarbete och forskningsinsatser. Deras entusiasm och kunskap har även lockat flera andra volontärer att följa med och arbeta praktiskt på Hörjelgården, ofta på de av Hörjelvännerna annonserade dagarna, som genom Hjalmar Dahms försorg även utannonserats på Facebook och Naturskyddsföreningens hemsida.

HÖRJELGÅRDEN
Tel. 046-335651 / 0733 260 172
org.nr: 845001-8125

Postadress:
Box 1013
221 04 LUND

Besöksadress:
Hörjelgården
Äsperöd, Sjöbo

www.skane.naturskyddsforeningen.se/horjelgarden/

Verksamheten och dess mål

Biotopt- och artbevarande samt kulturmiljövård

En viktig del av Hörjelgårdens arbete är praktisk natur- och kulturmiljövård i form av skötsel och bibehållande av värdefulla biotoper från 1700- och 1800-talens skånska kulturlandskap. Markvården syftar dels till att behålla de natur- och kulturmiljövården som finns, dels till att öka utrymmet för trängda arter som är beroende av traditionell hävd. Markerna ger en bild av det typiska förskifteslandskapets betade utmarker, samt inägornas ängar och odlingar. Hörjelgårdens åkrar brukas i form av *tresäde*, det odlingssystem som förekom i Hörjels by före enskiftet 1814. Detta innebär tre åkervågar (*gården*), varav två ”ligger inne”, d.v.s. skyddas från bete, två år av tre. En vång sås med korn och lin (vårsådd), en annan med råg (höstsådd), medan den tredje vången ligger i träda.

På Hörjelgården finns en gammal stubbskottsäng och en översilningsäng. På dessa är det efterbete efter skörd. En ängsvång ligger i området mellan översilningsängen och västra åkervången. Den naturvårdsbränns på våren, liksom ängsvången öster om gården. *Stubbskottsängen* är en äng där träd och buskar huggs nära marken med en kort omloppstid (i vårt fall 12 år). På så vis ger ängen förutom hö även klenvirke till hägnader och bränsle. Efter att ha vuxit igen till närmast slutet skog, återskapades Hörjelgårdens stubbskottsäng successivt under perioden 1982-1996. Därefter har alla stubbskott inom en av de tolv delytorna av ängen avverkat varje vinter. *Översilningsängen* är en träd- och busklös äng, vilken under våren varannan vecka från mitten av mars till början av maj sätts under vatten. Vattnet pumpas upp ur Snavabäcken och fördelas över ängen med hjälp av grunda diken, vilka leder vattnet ut över marken. Syftet med denna historiska bevattningsteknik är att höja produktionen med hjälp av den växtnäring som vattnet för med sig. Torra vårar är bevattningseffekten tydlig då den gynnar florans tillväxt. Översilningen pågår i genomsnitt i sex dygn vid varje tillfälle, med i genomsnitt 7 dagars uttorkningsperiod däremellan. Höet skördas av arrendatorn.

Ekologisk forskning

Forskning på Hörjelgården är främst knuten till det äldre kulturlandskapets arter och biotoper. Exempelvis har vegetationsförändringar vid återskapandet av det äldre kulturlandskapet studerats sedan början av 1980-talet. Produktivitet och omsättning i landskapet har studerats. Artinventering av fr a insekter bedrivs kontinuerligt. Forskningen drivs huvudsakligen i Stiftelsens och Hörjelvännernas regi i samarbete med olika forskare.

Natur- och kulturskola

Hörjelgårdens pedagogiska verksamhet är öppen för alla. Gårdens historiska marker och forskning är grunden för undervisningen. Hörjelgården verkar för att sprida kunskap och intresse för det äldre kulturlandskapets biotoper och synliggöra samspelet mellan människa och landskap. I form av lägerskolor, studiedagar, natur- och miljövårdskurser, guidningar och praktiska naturvårdsdagar lär besökaren känna landskapet. Hörjelgårdens pedagogik är grundad på utomhusdidaktik.

Lägerskoleverksamhetens metodik domineras av att uppleva, upptäcka och förstå sambanden i naturen. En natur- och kulturpedagog finns med under planering och genomförande av lägerskoleprogrammen. Vår målsättning är att ett besök på Hörjelgården ska ge en historisk bakgrund till vårt landskap. Här får vi en möjlighet att se hur olika brukningssätt format och formar landskapet. Vi vill visa den stora biologiska mångfald som är knuten till det äldre kulturlandskapet, men även ge en inblick i naturens kretslopp och människans påverkan på miljön. Det äldre kulturlandskapet jämförs med dagens produktionslandskap. Vad värderar vi i framtidens landskap? Hur påverkar vår livsstil ekosystemen? Hur kan vi bidra till en ekologiskt hållbar utveckling?

Verksamheten på Hörjelgården 2017

Nedan sammanfattas verksamheten och nyheter för det gångna året. I Bilaga 1 finns ekonomisk årsredovisning, i Bilaga 2 redovisas årets besöksgrupper och andra aktiviteter, i Bilaga 3 redovisas nerlagt ideellt arbete och i Bilaga 4 ges detaljer om det pågående Arvsfondprojektet och övrig pedagogisk verksamhet.

Markvård och Forskning

Trots att stiftelsen på grund av brist på ekonomiska medel redan hösten 2008 tvingades säga upp den personal som länge arbetat med markvård och forskning har efter detta datum, på ideell basis, både de mest nödvändiga sysslorna blivit utförda och nya projekt dragits igång. Totalt har mer än 2400 arbetstimmar lagts ner, det mesta ideellt (Bilaga 3). Grovt räknat innebär det att skötseln av marker och byggnader kostar upp emot en halv miljon per år.

Markvård

Under året odlades lin och korn i den Norra vången. Linet används i den pedagogiska verksamheten och skördades för hand. Den Södra vången låg för träda. I den Västra vången odlades höstråg. I åkrarna finns en del sällsynta åkerogräs insådda, exempelvis klätt, råglösta och kalvnos.

I februari skördades stubbskotten i den del av *stubbskottsängen* som stod i tur att avverkas. Ängen risades (fagades), dvs fallna löv och kvistar avlägsnades i månadsskiftet mars-april. Förslåtter med lie gjordes av älggräs i juni månad och slutlig höstslåtter utfördes i hela ängen i augusti. Höet fraktades bort för kompostering eller gick till foder till grannens hästar. Ängen efterbetades under hösten med nötkreatur under en dryg vecka.

I år slogs *översilningsängen* under juli och betades därefter. Sedan ängen togs i bruk år 1987 och fram till 2008 har utvecklingen av flora och produktion noterats. Ängskallra (*Rhinanthus minor*) är halvparasit på gräs. Den har ökat kraftigt de senaste åren och därmed synbarligen hållit tillbaka gräsproduktionen.

Av *utmarken* (betesmarken) utgörs drygt två hektar av naturbetesmark som aldrig varit uppodlad eller tillförts näring utifrån. Det gör att den har en rik och värdefull växt- och svampflora och fauna. Andra delar har varit uppodlade och mer eller mindre gödslade periodvis. Betesdjuren har haft tillgång till dessa betesmarker, men de släpps inte in i naturbetesmarkerna förrän mycket av örtblomningen passerat. Den östra ängen har bränts och har varit avstängd från bete under året. Den har dock krävt röjningsinsatser mot slån och björnbär. Ängsvången strax norr om översilningsängen har också bränts, men efterbetats tillsammans med översilningsängen. Betesdriften är utarrenderad och sker med nötkreatur. Trots bete har naturbetesmarken på flera ställen vuxit igen med främst slån. Stora områden har därför röjts manuellt under året och måste även i fortsättningen röjas helst årligen.

Smärre delar av *flätgäreshägnaderna* och *risgärena* som genom åren byggts på Hörjelgården förnyades under året. Bitarna med slånbuskgäret och risgäret förbättrades.

I *trädgården* har tidigare odlats ett tjugotal skånska kulturväxter, representerande olika tidsepoker från stenåldern till våra dagar. Denna verksamhet har inte kunnat skötas på senare år pga brist på resurser. Det planterade päronträdet från 2014 har klippts något och potatis odlades under ett lager av klippt gräs. Resultatet blev ganska gott, men många potatis blev gröna av solljus, pga att grässkiktet tunnades ut under sommaren. Tommy Nordgren har påbörjat en förnyelse av trädgården för att ta tillvara fr a gammeldags perenner och under året avgränsades och odlades en kålträdgård, inkluderande gammeldags morötter, bönor och ärter.

Frömaterialen kommer från NordGen och Runåbergs. I trädgården finns också en *fjärilsträdgård* bestående av en avdelning med värdväxter för skånska dagfjärilar, samt en ”nektarrestaurang” med ett urval för fjärilar lämpliga nektarväxter. Åkervädd tillkom under året. Trädgården skulle behöva inhägnas med ett lågt flätgäre.

Arbetet med att rensa landskapet från taggtråd har fortsatt men det finns fortfarande några mindre sträckor av den yttre fastighetsgränsen kvar att åtgärda.

Forskning

Vetenskapliga försök och dokumentation bedrevs fram till 2009 fortlöpande i markerna; inom vissa projekt med årligen återkommande fältarbeten och inom andra projekt med längre tidsintervall. Fortsatt uppföljning är helt beroende av projektmedel för desamma. Medel har erhållits för uppföljning av vegetationen i fasta provytor 1982-2018.

De forskningsprojekt som kräver medel för sin fortsättning är av långsiktig karaktär:

1. Successionsstudier i en ädellövskogsyta lämnad åt fri utveckling (1980–2008)
2. Vegetations- och produktionsstudier i en återskapad stubbskottsäng (1982–2008)
3. Vegetations- och produktionsstudier i en återskapad översilningsäng (1987–2008)
4. Vegetationsdynamik i samband med röjning i en naturbetesmark (1995–2008)
5. Återskapande av biologisk mångfald i betesmarken (2003–2008).

Det saknas sammanfattande publikationer kring dessa undersökningar och uppföljningar efter 2008 är önskvärda. Studier har genomförts avseende markernas och vattnens näringstillstånd, liksom mätningar av växtproduktion och näringsomsättning i stubbskottsäng och stengären. Resultaten från dessa arbeten redovisas i smärre rapporter (se nedan) som ligger tillgängliga på hemsidan.

Dokument från 2014

- Nihlgård, B., Lillvik, L-G. och Lundwall, U. 2014. Hamling av träd på Hörjelgården 2014. Rapport Stiftelsen Hörjelgården och Hörjelgårdens Vänner. 1 sid.
- Larsson, K. och Lundwall, U. 2015. Insekter på Hörjelgårdens marker. 1. Gaddsteklar (Hymenoptera:Aculeata). FaZett 28,1:21-29.
- Lundwall, U. och Emanuelsson, U., 2015. Risgären. Speciella gärdesgårdar på skånska. Riksantikvarieämbetets rapportserie. 28 sid.
- Larsson, K. och Lundwall, U. 2017. Nya gaddsteklar på Hörjelgårdens marker. FaZett 30,2:60-61.
- Lundwall, U. och Emanuelsson, U. 2017. Flätgären – speciella gärdesgårdar på skånska. Riksantikvarieämbetets rapportserie. 30 sid.

Pedagogisk verksamhet

Under 2017 har den pedagogiska verksamheten riktad till skolor fungerat som en- eller två-dagsbesök. Från april till skolornas sommarlov samt från augusti till och med oktober har skolklasser från Skåne kommit på lägerskola (se Bilaga 2). Två gånger årligen skickas ett nyhetsbrev ut till länets skolor. Emmas sjukskrivning har dock hämmat dessa aktiviteter men vissa har genomförts med extra insatt personal. Under 2017 togs Martin Stoltze in som vikarierande naturpedagog. Vad gäller lägerskolorna tog några av lärarna, Balint Wagner och Kristin Adegren som besökt gården med sina klasser under många år, själva hand om sina klasser. I vanliga fall är skolbesöken ett samarbete mellan Hörjelgårdens natur- och kulturpedagog och klassläraren eller medverkande lägerledare.

Under året har grupper med ensamkommande ungdomar erbjudits aktiviteter inom ramen för projektet finansierat av Allmänna arvsfonden. Även andra organisationer har anordnat läger

och kurser på gården (Bilaga 2). Vi har som vanligt öppnat gården och dess marker för grupper från universitet, högskolor och föreningar.

Arvsfondsprojektet

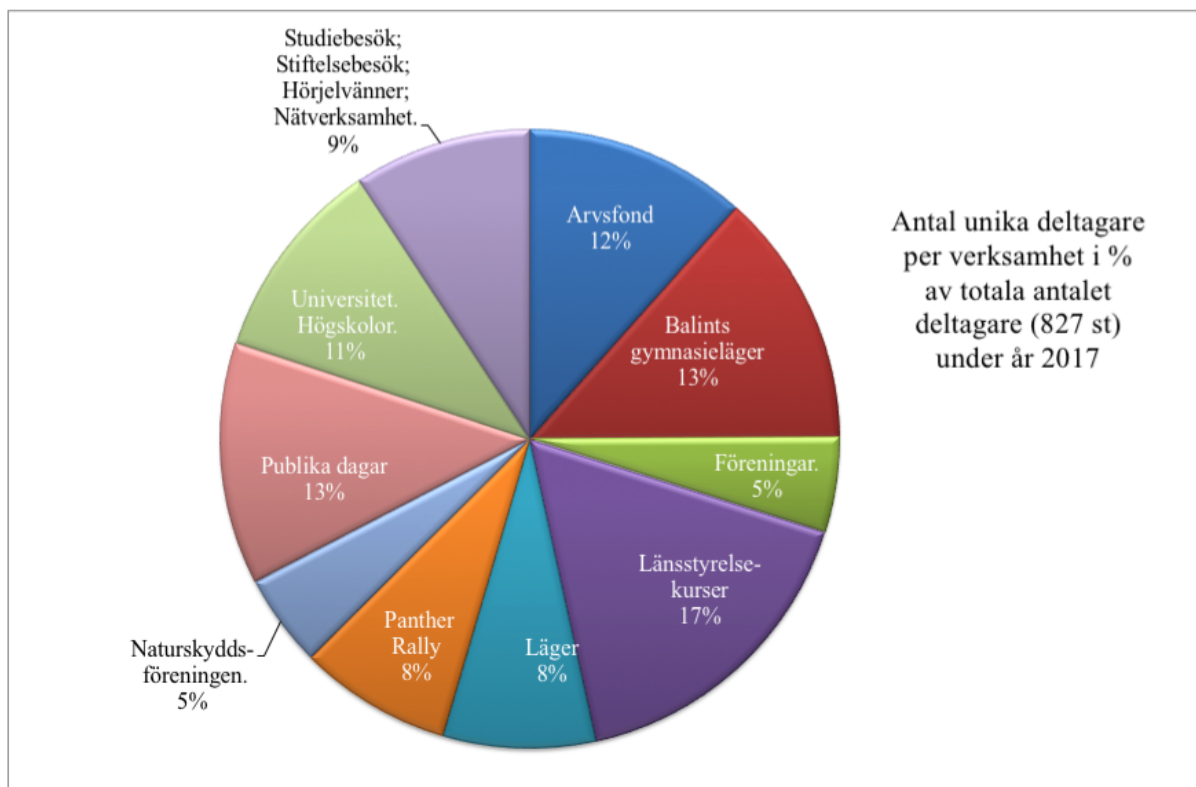
Under året har medel från Allmänna Arvsfonden i Stockholm utnyttjats, vilket inneburit att Emma Christensen kunnat vara anställd på del- eller halvtid som natur- och kulturpedagog. Projektet innebär ett åtagande att t o m 2018 erbjuda lägerverksamhet för ensamkommande flyktingbarn på Hörjelgården. De ska få känna samhörighet med den svenska naturen och kulturen, träna språk och förhoppningsvis få ett ökat välmående. Under året har således 104 ensamkommande ungdomar besökt Hörjelgården, varav 38 st har övernattat och vistats tre dagar ute på Hörjelgården. Se vidare Bilaga 4.

Målgrupper

Hörjelgården har under året haft 648 dagsbesök i den utomhuspedagogiska verksamheten, vilket är en viss minskning jämfört med tidigare år. Antal timmar som eleverna tillbringat utomhus kan beräknas till drygt 7700 timmar.

Antalet guidade turer (bl. a. från högskolor och föreningar) har under 2017 varit ganska lågt, även om både Lunds universitet samt högskolan i Kristianstad besökte gården. Det totala antalet övriga externa registrerade persondagsbesök (alla målgrupper och åldrar) uppgick till 611 persondagar.

Därutöver kommer boende i närheten ofta till Hörjelgården, kanske för att dagligen rasta sina hundar eller för att visa barnbarnen hur det såg ut på landet ”på farfars tid”.

Figur 1. Översikt av de externa dagsbesöken på Hörjelgården under 2017.

Externa kontakter och samarbete

Hörjelgårdens Vänner

Vänföreningen, som bildades 2009, har spelat en viktig roll under året, bland annat som ekonomisk buffert. Föreningen har bidragit med både pengar, material och arbetsinsatser till

verksamheten och dessutom anordnat kurser för Länsstyrelsen (se nedan). Medlemmarna har också flitigt deltagit i praktiska arbetsdagar både ute i markerna och med skötseln av husen.

Nätverk: Naturskoleföreningen

Hörjelgården är medlem i detta nätverk som är ett forum för landets ca 100 naturskolor, för utbyte av erfarenheter och fortbildning inom främst utomhuspedagogik.

Hållbar Utveckling Skåne (HUT) bildades 1998 under namnet Agenda 21-Forum Skåne.

Syftet var att utgöra en mötesplats för dem som arbetade med Agenda 21 och miljöfrågor.

Nätverk: Kulturpedagogiska nätverket

Vi har aktivt deltagit i möten och aktiviteter som anordnats inom ramen för Region Skånes kulturpedagogiska nätverk, KPN. Nätverket samlar främst pedagoger som är verksamma på museer och andra regionala besöksmål med pedagogisk verksamhet som riktar sig till skolor.

Nätverk: SNOK (Sydsvenska Natur- Och Kulturgårdar)

På initiativ av Hörjelgårdens vänförening har ett samarbete etablerats mellan flera sydsvenska natur- och kulturgårdar i syfte att sprida gemensam information och dela erfarenheter. Under året träffades de i Örnans samt på Månsas i NO-Skåne.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen har i samarbete med stiftelsen och vänföreningen genomfört sju välbesökta naturvårdskurser på Hörjelgården. Länsstyrelsen har i sin katalog över aktiviteter runt om i Skåne tagit med alla publika evenemang på Hörjelgården.

Kontakt med massmedia

Den lokala pressen bevakar aktiviteterna på Hörjelgården och främst Ystads Allehanda har publicerat artiklar under året.

Evenemang och verksamhet riktad till allmänheten

Under 2017 genomfördes ett relativt omfattande program med aktiviteter riktade till både allmänhet och föreningsmedlemmar. Genom bidrag från Vänföreningen, Naturskyddsföreningen, Studieförbundet och Sjöbo kommun kunde en programfolder tryckas.

Aktiviteterna drog 6 -15 personer vardera.

14 januari	Röjning i naturbetesmarken
28 januari	Röjning och bränning i naturbetesmarken
18 februari	Röjnings- och bränningsarbeten
27 februari	Huggning i Stubbskottsängen
1 april	Röjnings- och bränningsarbeten
9 april	Vårbruk, fagning stubbskottsängen
30 april	Jordbruk, gären, ängsmarken
14 maj	Årsmöte vänförening, besiktning markerna.
27 maj	Förslätter av älggräs
10 juni	Byggnadsvård
8 juli	Byggnadsvård
19 augusti	Slätter i stubbskottsängen
9 september	Räfsning och röjning i stubbskottsängen
7 oktober	Röjning i gären, ved
11 november	Röjning i naturbetesmarken
3 december	Strategidiskussion. Julfika.

Övrigt

Hörjelgårdens hemsida, information mm

Hörjelgården har en välbesökt hemsida med information om Hörjelgårdens marker, forskningen, den pedagogiska verksamheten, publika arrangemang, artlistor m.m. Direktlänk till hemsidan: <http://skane.naturskyddsforeningen.se/horjelgarden/>. Hemsidan är dock i kontinuerligt behov av uppdatering.

Vidare finns det en "grupp" på Facebook, *Hörjelgården*, som har 462 medlemmar. Hjalmar Dahm sköter denna. Via sidan kan vi snabbt nå ut till medlemmarna, kalla till olika arbetsdagar och informera om nyheter. Informationsfoldern producerad av vänföreningen utgör fortfarande ett bra redskap i marknadsföringen.

Skötselplan

Vänföreningens ordförande, Ulf Lundwall, utarbetade en detaljerad skötselplan under 2011 och denna revideras successivt. Den är ett viktigt styrdokument och kan laddas ner från hemsidan.

Filmer om Hörjelgården

På Youtube finns ett antal små filmer av Hjalmar Dahm som beskriver verksamheten på gården.

Brandskyddsarbete

Vi har under året haft fortsatt problem med pipande brandvarnare. Brandgenomgångar med besökande grupper är obligatoriskt och en övernattningsledare utses varje gång som brandansvarig. Släckare och brandvarnare kontrolleras regelbundet.

Vatten och avloppsanläggning

Dricksvattnet kontrollerades genom analys av såväl mineraler som bakterier under våren 2017 och vattnet är godkänt, varför Hörjelgården uppfyller krav som ställs från kommunen.

Slutord

Året 2017 fick problem i och med Emmas sjukskrivning från 15 april och framåt, men mycket av planerad verksamhet har kunnat genomföras och en förlängning av Arvsfondprojektet gör det möjligt att driva detta projekt i hamn under 2018. Markerna har kunnat skötas genom ideella insatser.

Verksamhetsplan för 2018

Under 2018 kommer natur- och kulturguiden Emma Christensen vara anställd på deltid för att ta emot bokade besökare. Den pedagogiska verksamheten kan alltså bedrivas året runt, även om det främst är under sen vår och tidig höst som lämpar sig för besök.

Arvsfondsprojektet med ensamkommande ungdomar fortsätter och har pga av sjukdom förlängts fram till och med december 2018.

Vidare kommer flera publika arbetsdagar, ca en i månaden, att anordnas i samarbete med vänföreningen för att engagera frivilliga krafter i skötseln av gården och dess marker. Flera stengården är i behov av såväl renovering som röjning och naturbetesmarken behöver kontinuerlig röjning.

Högskolekurser i samverkan med Kristianstad Högskola samt två länsstyrelsekurser är inplanerade i samarbete med vänföreningen. Under året kommer vi att arbeta vidare med

byggnaderna, fr a med att inreda den nu färdigbyggda verkstaden i västra logen och en utetolett skall uppföras. Eftersom vi arrenderar och har ansvar för både marker och byggnader från 2017 kommer vi att söka pengar för ett större renoveringsprojekt av östra längan. För framtiden måste även andra projektansökningar skrivas, för att kunna garantera verksamhet framöver.

Bilagor

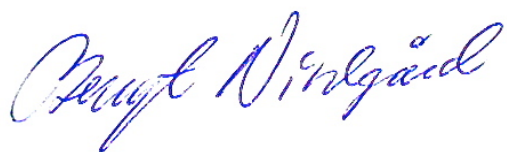
Bilaga 1. Ekonomisk årsredovisning 2017

Bilaga 2. Extern besöksstatistik 2017

Bilaga 3. Ideellt arbetade timmar 2017

Bilaga 4. Arvsfondprojektet 2017

Verksamhetsberättelse för 2017 och Verksamhetsplan för 2018 bekräftas av Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse den 19 mars 2017.

Bengt Nihlgård
Ordf.

Ebba Lisberg Jensen
V. Ordf.

Lanny Göransson

Ingmar Jönsson

Lars-Göran Lillvik